

historický NI nesnaží, proto nechci tuto relativní slabinu příspěvků přímo vytýkat.

Nicméně představené pojetí změny skutečně může sloužit jako model, na základě jím nastavených vzorců lze sledovat fungování institucí pomocí analytických podmínek, tedy na základě charakteru politické situace, charakteru instituce a jednání aktéra. Je však věcí další debaty, nakolik tyto entity pro analýzu operationalizovat. Újeji definované způsoby změny a aktéřské jednání jsou jakými prototypy, které mohou v různé míře odpovídat zkoumané instituci. Nad toto zmíněné je zcela jistě důležité akcentování vnitřního napětí, které se odkrývá v dynamice vývoje institucí, přičemž distribuce moci nebo boj o moc a zdroje je tím zásadním faktorem, který udržuje institucionální mechanismus v chodu či vede ke změně. Dle mého soudu je právě v těchto dvou aspektech publikace přínosná pro sociology, tedy jak v akcentování dynamiky vývoje a moci jako činitele, tak i definování možných vzorců změny. Právě proto, že se autoři explicitně hlásí k historickému NI a jsou to veskrze politologové nebo političtí ekonomové, je tento interdisciplinární přístup výzvou pro sociology, jak rozšířit vzájemné perspektivy pohledů na realitu a na způsoby jejího poznávání. Publikace ukazuje, že studium institucí může být důležité, neboť jak říká D. Slatter (s. 126): instituce jsou nástrojem pro dosažení cíle, nikoliv dohody. Dalším pozitivem knihy je upozornění na význam historické analýzy, protože právě v kontextu událostí v minulosti je třeba aktuální témata (ať problémy evropské integrace, či globalizace) studovat, jak říká jeden ze spoluautorů knihy Alan M. Jacobs (s. 128). V této souvislosti jen pro ilustraci dodávám, že v české společnosti se rozhodně vynořuje řada témat, která by bylo zajímavé a zcela jistě přínosné zkoumat perspektivou tohoto pojetí. Za všechny zmíním jen instituci prezidenta republiky, která během několika let dostala výrazných změn, včetně dalších důsledků, jež tyto proměny přinesly.

Dvořák, Dominik [2012]. Nový institucionalismus v pedagogice. *Studia pedagogica* 17 (2): 9–26.

Poruba, Jan [2014]. Nový institucionalismus ve výzkumu europeizace: pozitivistická nebo vědecko-realistická metateoretická syntéza? *Současná Evropa* 2/2014: 3–15.

Zdeněk Jindra – Ivan Jakubec a kol.:
Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie.
Praha: Karolinum, 2015, 524 s.

Monografie *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie* je rozšířením publikace *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*, kterou vydalo nakladatelství Karolinum v roce 2006. Původní kolektiv autorů složený z historiků zaměřujících se na hospodářské dějiny převážně z okolí Ústavu hospodářských a sociálních dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy byl rozšířen o další renomované autory, čímž publikace získala širší a zároveň ucelenější ráz. Autorský kolektiv byl obohacen o Jiřího Dvořáka, Eduarda Maura, Milana Myšku, Petra Popelku, Michala Pullmanna, Jakuba Rákosníka a Aleše Záříckého. Některé pasáže byly převzaty, některé doplněny a přepracovány či přibýly zcela nové. Vznikla tak spolupráce patnácti předních historiků hospodářských a sociálních dějin Univerzity Karlovy, Ostravské univerzity, spolu s univerzitou v Českých Budějovicích a Českým vysokým učením technickým v Praze a Historickým ústavem AV ČR.

Původní vydání se hlásilo k publikaci *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti. Sv. 3 Období první Československé republiky a německé okupace 1918–1945*,¹ která byla napsána jako první z plánovaných svazků *Dějin hospodářství českých zemí*, které

Eva Šerá

¹ Lacina, Vlastislav – Pátek, Jaroslav (ed.) [1995]. *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti. Sv. 3 období první Československé republiky a německé okupace 1918–1945.* Praha: Karolinum.

měly být zaměřeny na moderní hospodářské dějiny od 18. století až po současnost. Jednalo se o grantový projekt financovaný z Fondu rozvoje vysokých škol. Publikace *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie* je tedy vlastně prvním i druhým dílem této syntézy a vztahuje se k období do konce první světové války, respektive konce rakousko-uherské monarchie.

Publikace je určena především pro studenty historie, jimž poskytuje informace o vývoji českých zemí z pohledu hospodářských dějin. Přesto se svým rázem nejedná o ryze didaktickou publikaci, ačkoliv ji sami autoři již v úvodu označují za monograficky pojatou učebnici.

Přes množství prací, které o hospodářských dějinách českých zemí v posledních letech vycházejí, se z hlediska šíře jedná o ojedinělý počín, jež čtenářům představuje přechod od tradiční společnosti k společnosti moderní. Kniha se snaží komplexně popsat všechny sféry hospodářských, společenských a institucionálních změn, které byly nastartovány v počátcích industrializace a jejich další průběh. Kromě kapitol popisujících hlavní výrobní sektory tak reflektuje i sociální a demografický vývoj obyvatelstva včetně ženské emancipace. V publikaci se setkáme se všemi zásadními jevy, jakými byl například hospodářský nacionalismus, který se projevoval zejména v soupeření obou částí monarchie, vývoj školství a formování vědy, která měla přímý vliv na hospodářský vývoj, a to nejen ve smyslu technologických inovací, ale také v přerodu dělnických profesí do vyškoleno odborného personálu.

Oproti starší verzi je v nové publikaci více kladen důraz na druhou polovinu 18. století. Časový rozsah 1750–1918 není samozřejmě striktně dodržován, neboť se tvůrci snažili o postižení industrializace a modernizace v jejich dlouhodobém procesu, jako např. popis regionálních forem protoindustrializace. Změn doznalo rozčlenění kapitol, které je ke čtenáři laskavější, zejména díky lepší přehlednosti jednotlivých kapitol. Některé části byly přesunuty, například oddíl *Hospodářská a technická kultura* byl přemístěn do první části knihy, která poskytuje vhled do ekonomických, institucionálních a právních záležitostí. Mnohé kapitoly

si uchovaly svou původní podobu, další byly upraveny a doplněny, případně jako v případě některých částí *Vývoje sekundárního průmyslu* nově strukturovány.

Publikace je rozdělena tematicky a následně chronologicky, přičemž periodické členění se vztahuje přednostně k přelomovému roku 1848. Další vývoj je sledován od tohoto roku k počátku první světové války, která následně vytváří samostatnou kapitolu. Tematicky kniha postupuje od popisu základních pojmů a institucionálních základů, přes sociální změny až po popis jednotlivých sektorů výroby. Zvláštní kapitolou je potom opět část věnovaná válečnému hospodářství a závěrečným přípravám k hospodářskému osamostatnění českých zemí.

Jednotlivé části nemají přísně jednotnou strukturu ani rozsah. Tato jinakost je v úvodu vysvětlena snahou o představení přístupů jednotlivých témat i autorů. Ostatně vzhledem k povaze zpracovávaného tématu není uniformita ani strukturovanost textu podmínkou a textu by byla spíše na škodu. V některých případech autoři pracují se stejnými dějinnými událostmi a některé informace se tak opakují, avšak je na ně nahlíženo z různých úhlů pohledů a liší se tak i jejich interpretace. To se týká například vztahu a přístupu k zemědělské půdě, která je pro celé sledované období významným motivačním prvkem řady aktérů.

Zásadní pojmy, se kterými hospodářské dějiny pracují, jsou vysvětleny v první části knihy *Ekonomické, institucionální a právní základy* konkrétně v podkapitole *Základní pojmy a diskutované problémy* od Zdeňka Jindry. Nastíněn je jejich vývoj a možné způsoby interpretace. V textu se tak lze setkat například s výkladem výrazu kapitalismus, který se začal používat až po faktickém vzniku tohoto společenského jevu. Pojem je nahlížen nejen z historické, ale i z ekonomické perspektivy a text dále poskytuje pojetí nejvýznamnějších analytiků kapitalismu. Vedle tohoto relativně problematického výrazu jsou však v textu řešeny i uchopitelnější termíny jako je protoindustrializace a často zaměňovaná industrializace s průmyslovou revolucí. Svě místo má v této části textu i přiblížení dalších faktorů, které modernizaci zásadním způsobem provázely. Přesto však

nejde o slovníkový výčet a tedy některé pojmy a problematiky bychom zde hledali marně. Jsou často přítomny v dalších kapitolách. To se týká například i procesu urbanizace, která je vylíčena například v kapitole *Sociální základy, česká města v období industrializace*, v níž je popsána postupná proměna venkovské společnosti na městskou, k čemuž fyzicky začíná docházet od čtyřicátých let 19. století.

Obecněji zaměřená úvodní část reflektující světový vývoj se následně zužuje na charakteristiky a hnací síly hospodářských a sociálních proměn českých zemí v rámci monarchie, díky nimž se z Čech stala druhá nejsilnější průmyslově zaměřená ekonomika Rakousko-Uherska a jeho průmyslové centrum. Z činitelů, které v tomto vývoji sehrály roli, si můžeme jmenovat jen některé. V českém prostředí probíhala kulturně jazyková, politická a hospodářská emancipace buržoazní společnosti, jejíž významnou složkou se stávalo hospodářské měšťanstvo. Zásadním způsobem se proměňovalo také české zemědělství, ve kterém se podstatně projevila změna vlastnických vztahů, která uvolnila pracovní síly, podobně jako finanční prostředky, a podpořila modernizaci zemědělského oboru nejen na poli praktickém, ale také v horizontu technickém a vědeckém. Extenzivní způsob zemědělství byl nahrazen intenzivním a došlo tak k dalšímu zvýšení výnosů velkostatků. Prostředí českých zemí se přesto postupně značným způsobem diferencovalo. Typicky zemědělské oblasti bez

průmyslových center se začaly výrazně opožďovat vůči průmyslově se rozvíjejícím lokalitám. Na konci 19. století se také rychle rozvíjí nová výrobní odvětví, typická pro druhou průmyslovou revoluci. Primárním činitelem je však nadále německý kapitál. Hospodářské střetávání s jinými než českými ekonomikami se postupně vyhrocuje v různých praktikách hospodářského nacionalismu. Jedním z podstatných rysů tohoto vývoje je vytvoření českého bankovního systému, který se v počátcích opíral o drobné strádatele. Tyto a další skutečnosti jsou následně rozebrány v jednotlivých částech knihy.

Struktura jednotlivých kapitol vychází z dlouhodobého zaměření autorů, kterým však rozsah publikace nedovoluje zabíhat do přílišných detailů. Pro hlubší vhled čtenářům a zejména studentům může posloužit tematicky rozčleněná výběrová literatura. Publikace je přínosná nejen pro studenty historie, ale i pro poučenou laickou veřejnost zajímající se o moderní dějiny, případně samotnou industrializaci, která se v posledních letech dostává do popředí zájmu například v souvislosti s institucionálně podporovaným zájmem o technické památky. Studium hospodářských dějin má v českých zemích dlouhou tradici, přesto nenajdeme práci, jež by poskytla čtenáři kontextuální rámec modernizace v tomto rozsahu.

Šárka Mašková Janotová